

NOS

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden. Utkommer med 4 nr per år. Nr 3 okt 1982

FNSiN

Föreningen Natur och Samhälle i Norden

Föreningens adress:
Box 49015 100 28 Stockholm

Lokal i Stockholm:
Norrtullsgatan 20
Tel: 08/33 49 59

Lokalförening:
FNSiN/U
Box 15007 750 15 Uppsala

Postgiro:
50 31 97-6 (Huvudkonto)
67 01 50-2 (Medlemsavgifter)

60 80 83-2 (Best. av skrifter)

Medlemsavgift 1982 50:-
Familjemedlem 10:-

Redaktionen ansvarar icke för att allt insänt material publiceras. Dessutom måste av kostnadsskäl ibland somligt material flyttas till kommande nummer.

Eftertryck helt eller delvis utanför föreningen förbjudes. Men man kan ju fråga oss om tillstånd förstas.

ISSN 0348-7970

Ansvarig utgivare:

Sten Johansson, Anders Reimers väg 15, 2 tr, 117 40 Stockholm.
Tel 08/68 48 52 (B).

Layout:

Red c/o Olle Ceder, Box 270 20, 102 51 Sth. Tel 08/62 31 50 (A)

Material till NOS skickas till Maud Trozelli- Kull, Döbelnsgatan 5, 3 tr, 111 40 Stockholm.

Programförklaring

Föreningen Natur och Samhälle i Norden (FNSiN) är en partipolitiskt obunden, ideell förening.

Föreningen vill samla intresserade av miljöfrågor och levnadsvillkor till ett allsidigt studium av natur och samhälle i Norden.

Att upptäcka tillsammans är vår grundidé.

Vi arrangerar **EXKURSIONER** till intressanta områden. Vi har gjort resor till Gotska Sandön, Bornholm, Stockholms skärgård och svenska fjällen. Vi har paddlat kanot i Bergslagen, Sörmland och Uppsala, där vi efter intresse kunnat studera fauna, flora, arkeologi och kulturhistoria. Vi har gjort landskapsresor till Ångermanland och Skåne. Vi har plockat

svamp i skogarna kring Stockholm och tranbär på hälsingemyrar.

Vi arrangerar årligen **EXPEDITIONER** till områden nära och fjärran. Lofoten, Färöarna, Island, Spetsbergen, Grönland och Alaska är några av de områden som hittills besökts. Varje resa förbereds genom studiecirklar. Erfarenheterna tillvaratas och publiceras ofta i bok- eller kompendieform.

Vi arrangerar **STUDIECIRKLAR**. Några ämnen har varit skärgården, energifrågor, fjällkunskap och foto.

Vi arrangerar **FÖREDRAG** i en mängd aktuella ämnen, såsom låg-energismåhålle, bostadsmiljöer, rese-skildringar m.m.

Vi agerar **MILJÖPOLITISKT**. Nedre Dalälven, Tyresta-Åva och Järvafältet är några av de områden vi engagerat oss i.

Som du ser har FNSiN en mångsidig inriktning där ditt speciella intresse blir tillgodosett och där du genom din medverkan kan berika föreningen. Dessutom glömmet vi inte att ha trevligt. Som medlem är du välkommen att delta i dessa arrangemang. Resor och utflykter genomförs, till låga självkostnadspriser, av respektive resgrupp. Som medlem får du dessutom 4 nummer av NOS, medlemstidningen, fylld av intressant material och program. Medlemsavgiften 1982 är faktiskt blygsamma 50:-. Sätt in den på pg 67 01 50-2.

FNSiN/Skrifter & Böcker

Föreningens skrifter kan beställas genom att betalningen sättes in på postgiro 60 80 83-2, FNSiN. Ange avsändare och vad beställningen avser. Priserna inkluderar port och moms.

Upplysningar om skrifterna lämnas av Conny Karlsson, Sköttmors väg 7B, 781 64 Borlänge, tel 0243/140 74.

Gotska Sandön

2:a upplagan. En tvärfacklig beskrivning. Innehåller artiklar om geologi, dyner, flora, fauna, historia och livet på ön. Den första boken som behandlar ön ur alla synvinklar. Rikligt illustrerad med teckningar, kartor och foton. 112 sid. pris 35:- inkl porto och moms. Medlemmar 25:-

En färd till Island 1977.

En reseberättelse om vad man kan råka ut för längs Islands vägar kombinerat med avsnitt om geologi, flora, fågelliv och andra intressanta ämnen. Rikligt illustrerad. Pris 30:- inkl porto

och moms. Medlemmar 25:-

Ortnamn

Författare Christer Westerdahl. En kort introduktion till tolkningen av svenska, finska och lapska ortnamn i Sverige. Pris 13:-, medlemmar 10:-.

Tyrestaområdet.

2:a upplagan fortfarande under arbete. En tvärfacklig beskrivning av ett av mellansveriges finaste vildmarksområden. Innehåller artiklar om allmän kulturhistoria, arkeologi, ortnamn, kvartärgeologi, geologi, flora och fauna. Rikt illustrerad med kartor och teckningar.

Spetsbergen — land i norr.

Förord från Arktispionjären Helge Ingstad. En allsidig bild av Spetsbergen ges genom de 25 artiklarna som bl a behandlar historia, valfångst, kolbrytning och oljeletning, geologi, växt- och djurliv. 168 sid. Pris 48:- inkl porto och moms. Medlemmar 37:-.

Ur Uppsalas historia.

Författare Gunnar Carlin. Behandlar historia och historier om många av de äldre byggnader du finner i det nuvarande Uppsala. Illustrerad. 17 sid. pris 7:- inkl porto.

NOS

Ledare

Vårt namn, Föreningen Natur och Samhälle i Norden, är i sig själv en programförklaring som anger riktningen, men också gränserna — inte bara rent geografiskt — för vår verksamhet. Men var och en har väl någon gång haft hädiska tankar om inte skjortan, d v s FNSiN:s deklarerade målsättning, är väl trång i ett eller annat avseende. Inom — och ibland några steg utanför — dess ramar finns mycket som vi ännu inte har befattat oss med i någon större utsträckning. Varför inte leta reda på sådana vita fläckar, utforska dem och låta oss andra ta del av det nya du finner där? Eller åtminstone visa oss var de finns. Många bland oss kan tack vare sina studier, sin personliga bakgrund och sina intressen tillföra vår verksamhet nya kryddor.

Vi är bra på att resa sägs det. Men varför hade långresan till Island i år bara fem deltagare? Kan det vara så att alla som är intresserade av arktiska och subarktiska områden redan har fått sitt lystmäte, anser sig ha sett och lärt det mesta? Börjar det att bli impopulärt att utsätta sig för strapasser, kyla och lite utvärtes fukt? Du som har rest långt norrut — vad var det som drev dig dit? Var det bara din strävan efter nya rekord? Att nå högsta latituden, att kunna bräcka polarna med nya djur- och växtarter, sedda i verkliga livet istället för på något museum, i något praktverk eller på TV? Eller har du också gripits av vidden, landskapets storslagenhet, tystnaden och ofta frånvaron av människans spår? Eller tvärtom — har det kanske varit spåren efter människans envetna försök att avtrotsa en föga givmild natur det som behövdes för att hålla sig vid liv, som har talat till ditt hjärta?

Om du har fått nog av kyla för ett tag framåt — även i ett drägligare klimat och på andra plan finns mycket kvar att upptäcka. Gränserna för vår verksamhet måste möjligen tolkas något mer liberalt, utan att det skall behöva leda till konturlöshet.

Du historiker, konsthistoriker, etnolog, kulturgeograf eller ägare av andra kunskaper (var skall vi sluta med uppräkningsen?), kom med förslag för att ge FNSiN ett bredare spektrum. Och gör det nu innan dina vackra tankar har kvävts av varda-

gen. Vårt höstmöte (kom dit!), NOS redaktion, programkommittén är de rätta adresserna för djärva idéer.

Själv har jag några förslag som också de bara är en bråkdel av det för oss möjliga och naturliga. Kultur och civilisation i de nordiska länderna har sina rötter inte bara norr om Östersjön och de Brittiska öarna. Och Norden har i sin tur inverkat på länderna söder om denna linje. Spåren av denna växelverkan kan vi följa på resor, föredrag och i studiecirklar.

Ta till exempel vikingarnas färder uppför de ryska floderna till Nowgorod, Kiev och Särkland.

Se Bayeuxtapeten i original, den broderade bonaden som visar hur normannerna klädde sig, byggde båtar och rustade för krig på 1000-talet.

Betrakta vikingaskeppen på Bygdøy (Oslo) och de tillhörande underbara gravgåvorna (allt som hörde till ett högreståndshushåll på den tiden). Fortsätt till Roskilde i Danmark med en anmärkningsvärt fullständig samling av vikingatida båttyper (bl a enda bevarade långskeppet).

Har du sett Hedeby och Danevirket när Schleswig, en gång på gränsen mellan Danmark och det som senare blev Tyskland? I Schleswig kan du också studera Nydambåten från 3-

eller 400-talet (för renlevnadsmänniskor: den har hittats i Nydam mose i nuvarande Danmark).

Eller tänk på förbindelserna mellan Medelhavsområdet och Norden som skapades när kristendomen kom till våra breddgrader. Det var inte bara en ny tro som förmedlades utan värderingar, arkitektur, läkekonst och -örter. Till och med den ack så blågula kräftskiva hade du fått sakna om inte kyrkan hade blandat sig i matvanorna (kräftorna lär ha inplanterats av munkarna som fastedagsmat).

Hansans vidsträckta handelsförbindelser försåg dina förfäder med fina tyger från Flandern, glas och keramik från Rhenlandet, salt från Lüneburg (äntligen blev en pålitlig och enkel konserveringsmetod möjlig i större skala), kryddor från hela den då kända världen. I köpmännens spår följde hantverkarna som spred nya metoder och material. Fornnordiskan förändrades och berikades. Den formades om till något som i hög grad liknade vår nutida svenska. Flertalet handels- och hantverkstermer du begagnar kommer från medellågtyskan, likaså namnen på dittills okända varor. De i städerna bosatta utländska köpmännen och hantverkarna envisades med att förse svenska ord med prefix och suffix från sitt eget medellågtyska språk, och detta oskick har med tiden blivit god svenska i hela riket. Har du tänkt på att följa gamla handelsvägar någon gång?

Bergsmän från Harz och andra håll i Centraleruopa, vallonerna, de finska nybyggarna, alla har bidragit till att forma det Sverige vi nu lever i. Är inte detta en utmaning att granska kulturerna från vilka de kom?

Industrialismen i England under 17- och 1800-talet har också givit starka impulser till utvecklingen i Sverige. Ett närmare studium hjälper oss förstå dagens villkor.

Denna uppräkningsen har bara gjorts på måfå är högst ofullständig. Vi får inte glömma idéhistorien, inflytande på konsten och litteraturen. Vem känner sig manad att dela med sig av sina kunskaper eller att resa, uppleva, känna, utforska själv? Vi kan göra mycket, bara vi kommer igång. Som sagt: pröva vingarna!

E A E Took

Björntur

Kristi Himmelfärdsveckan i våras var vi fem medlemmar som tog humhum i hågen och for åt Härjedalen att leta björn. Idégivaren hade fått för sig att det fanns en liten men dock chans till observation av nämnda art i området runt Sånfjället och dess nationalpark.

Med en stuga i Vemdalsskalet som replipunkt räknade vi med att göra 2-3 dagars spaningsturer med ändrad dygnsrytm. D v s vara uppe på nätterna och sova på dagarna. Och om vi nu inte finge se björn så skulle vi alla fall få säcken full av andra naturupplevelser. Hur många björnar det finns i detta område var okänt för oss men i hela riket räknar man med 400-600, så helt omöjligt borde det inte vara.

Edor Burman inventerade på 60-talet björnbeståndet i trakten på uppdrag av Bertil Haglund, Anders Bjärwalls företrädare som rovdjursinventerare. Burman rekommenderade oss framför allt området söder om Sånfjällsmassivet, runt topparna Korpflyet, Björnvålen och Hovden. Skidor skulle vara nödvändiga då det snöat kraftigt på det redan förut tjocka snötäcket som fanns på litet högre höjd över havet.

Vår hyrbil försågs således med ett skidräcke vars last väckte viss uppmärksamhet bland dem som inte anade vår destination. Inom parentes får vi erkänna att skidorna under resan aldrig lämnade sin plats på biltaket.

Första nattens kväll slog vi läger efter vägen mot det rekommenderade området. Efter att ha provat olika

små skogsbilvägar hamnade vi till sist i ett område öster eller nordost om nationalparken. En orrspelsmyr bredde ut sig framför och en stenig skogssluttning upp mot Källsjöberget bakom oss. Vi träffade en pensionerad skogshuggare från Hedeviken som under påsken hade sett en björnslagen älg alldeles i närheten. Vi satte upp tälten i närheten av bilen och marscherade ut på premiärnattvandring, d v s alla utom Zicke som i stället ämnade ta en tidig morgontur.

Natten gav bl a en uppstött jorduggla samt en både sedd och hörd slaguggla på ett av de litet för vanliga och ganska anskrämliga kalhyggerna.

Allteftersom gryningen kom och ögonen började falla ihop, droppade först Gudrun och sedan Börje av för att njuta sitt otium i tälten. Reje och KP kämpade vidare med tubkikarspaning över myren till frammot 4-tiden på morgonen då Zicke hade vaknat ur sin davel och förberedde sig för en solotur i den svala gryningen. Vi följde honom en bit på väg och satte sedan kurs mot tälten med sovsäck i sinn.

Småpratande traskade vi inte alls ljudlöst på vägen mot bilen och tälten. Reje fick av någon anledning för sig att lyset brann på bilen. Genom att stirra stint åt detta håll upptäckte han inte bara att lyset inte alls var på, utan även en liten ljus björn som sprang över vägen strax bortom bilen och tälten. Av hans upphetsade, förvånade och misstroende utrop vid tillfället var det svårt att uppfatta var björnen befann sig.

Detta tillsammans med igenfal-

lande ögon gjorde att Reje blev ensam om observationen. Om man inte skall räkna Börje som hade vaknat av ett brummande men efter att ha hört våra fotsteg nöjt slumrade in igen i förvissningen att det var vi som lekte björn i morgonväkten.

Man skall inte gråta över spilld björn (gammalt djungelordspråk) men en framskyntad besvikelse hos KP fick till följd några tysta minuter i bilen i förhoppning om den eftertraktades återkomst. Förgäves. Vid 4.30-tiden väckte vi för säkerhets skull de två slumrande med ett försiktigt »vi har björn i närheten«.

Sekunderna efter purrningen fick KP i kikaren in en brun lurvig matta, som såg ut att rulla utför sluttningen c:a 75 meter från oss. Stor upphetsning. Han kommer, ut fort! Allt medan björnen (för det var en björn) under vad som tycktes en evighet lufsade ner mot vägen började invånarna i tältet ta på sig kläder! Först när nalle passerade vägen och skulle till att försvinna i en skogsdunge på andra sidan visade sig äntligen ett par huvuden i respektive tältöppning.

Börje hade dragit upp blixtlåset med ett kraftigt »zipp« vilket föranledde vårt observationsobjekt att med undrande min blicka rakt in i ögonen på Börje. Denne tittade tillbaka med utropet: Vad stor han är! (B har dock sett både grizzly och svartbjörn i Alaska tidigare). I samma sekund konstaterade Reje att det inte var samma björn som han sett vid bilen. Den här var mycket större.

Den store hanen (honorna är mindre) tycktes ännu inte ha klart för

sig vad för ett underligt sällskap som inkräktat på hans domäner. Han tog några språng mot oss men blev tveksam och vände igen. Som närmast var han vid detta tillfälle uppskattningsvis c:a 60 meter från oss. Det allvarliga i situationen gick plötsligt upp för oss och bilen blev fort en tillflyktsort.

I denna fanns också kamerautrustningen som först nu föll någon in att använda. Från bilen gjordes sedan försök att dokumentera vårt livs största naturupplevelse. Det var en grann björn med mörkbrun, nästan svart päls och ett ljusare fält över nacken, Brett huvud och en kraftig men smidig och lättroilig kropp. Björnfrossa tillsammans med morgonkyla samt dåligt fotoljus gav emellertid de sämsta förtusättningar för årets bild.

Småningom, utan att visa någon brådska, drog sig nu björnen ner i myrkanten och försvann ur sikte i en skogsdunge. Vi satt tysta ett tag bakom bilen och hoppades på en glimt ytterligare. Och han svek oss inte.

Avskedsföreställningen bestod i någon sorts skenattack då björnen i full karriär (och det går fort) rusade fram ute på myren parallellt med vägen. Han styrde inte rakt mot oss men vände först så obehagligt nära

som c:a 30 meter från bilen. Han lufsade bort och visade sig inte igen. Vilde väl inte skämma bort oss. Men vi var ganska nöjda.

Strax efteråt kom Zicke hem från sin runda och fick höra och åter höra vad han hade missat. Han fick i alla fall se spåren och den stores bakfot uppmättes till drygt 20 cm. Upplevelsen firades på plats med en slurk ur medhavda fältflaskor.

De båda björnarnas beteende var efteråt föremål för åtskilliga spekulationer. Varför visade den store hanen ingen direkt rädsla? Och varför kom båda nallarna över huvud taget förbi så nära tälten? Vi lutade väl så småningom mest åt teorin att den lilla var en hona utan ungar och att det var parning på gång. Det oväntat orädda beteendet skulle möjligen kunna förklaras av dessa drifter som precis som hos människan får de inblandade att glömma tid och rum.

Eventuell risk för oss människor var en annan diskussionsfråga. Enligt Haglund har nästan samtliga personer som angripits av björn det senaste seklet burit vapen och troligen på ett eller annat sätt provocerat björnen. För oss vapenlösa borde det alltså ha varit riskfritt. Men det kan inte hjälpas att respekten för djurens konung ökat en hel del efter denna upplevelse.

Efter denna superobservation redan första morgonen blev veckan en aning avslagen och det rekommenderade björnområdet söder om Sånfjället fick aldrig något besök. Mest beroende på att vi körde fast med bilen på väg dit. Småvägarna är förrädiska så här års och tycks ibland nästan bestå av kvicksand.

Med traktorhjälp kom vi upp och hamnade sedan på en fin tältplats vid ån Rånden där vi på närhåll kunde studera en bäver på den andra stranden.

Våra kikarspaningar från höjder över kalhyggen och myrar gav inte skymten av någon mer björn men ett antal älgar samt fåglar av många slag. Totalt räknade vi ihop c:a 110 fågelarter på resan. Orrspel på varena mosse, tjäder mer sporadiskt. Bland dagrovfåglar visade sig ormvråk, bivråk, duvhök, blå kärrhök, tornfalk och stenfalk men inte en enda fjällvråk, märkligt nog. Trana, sångsvan, glutt-snäppa, småspov och smålom var några av övriga observationer.

Naturupplevelserna var således legio och manar till upprepning av denna fjälltur på en för turister något ovanlig tid på året.

Kjell Pettersson

Litteratur: Bertil Haglund: Björn och lo i Sverige

Elimyssalo

Stockholm den 10 maj 1982

*Republikens President
Mauno Koivisto
Republikens Presidentens kansli
Norra Esplanadgatan 1
SF-001700 HELSINGFORS 17
Finland*

Angående skydd av Elimyssalo, Kuhmo kommun.

Under de senaste åren har ett stort intresse för bevarande av urskogar växt fram hos naturvårdare i hela Norden. I detta sammanhang har stor uppmärksamhet riktats mot östra Finland, som är det enda område i Norden utanför fjällvärlden, där man fortfarande kan finna större urskogsområden. Elimyssalo har i egenskap av ett sådant skogsområde intresserat särskilt många naturvårdare utanför Finland.

En projektgrupp för skogliga referenser inom Föreningen Natur och Samhälle i Norden har tidigare skrivit

till Finlands President och väddjat om skydd för Elimyssalo. De Nordiska naturskyddsföreningarna har i en gemensam skrivelse till Finlands regering påtalat områdets betydelse för skogsvildrenen. Nu har vi genom kontakter med finska naturvårdare fått veta att Forststyrelsen vill minska det ursprungligen tänkta reservatet i Elimyssalo samt att avverkningar skulle vara nära förestående.

Elimyssalo i Kuhmo kommun är en i Norden unik rest av en nästan försvunnen naturtyp — ett mosaiklandskap av urskog och myrar. Områdets betydelse för den gammelskogskrävande faunan kan knappast överskattas. Det främsta exemplet på detta är skogsvildrenen, som på 1950- och 60-talen återvände just till Elimyssalo, efter att ha varit utrotad i Finland sedan sekelskiftet. Skogsvildrenen är för övrigt det enda exemplet i Norden på att en utrotad djurart återvänder av egen kraft. Även om skogsvildrenen långsamt håller på att

sprida sig utanför Elimyssalo, är området fortfarande artens huvudsakliga spridningscentrum och enda regelbundna kalvningsplats.

Sedan slutet av 1960-talet, då Elimyssalos betydelse för skogsvildrenen uppmärksammades, har ett omfattande arbete pågått för att skydda området. Det är dock tyvärr så, att endast sjön Elimysjärvis närmaste omgivningar är skyddade från avverkningar. Skyddet gäller fram till 1991. Övriga delar av området, som har större skyddsvärden, har i dag inget som helst skydd.

Såväl Nordiska Rådet som Finlands Nationalparkskommitté har föreslagit att c:a 8 500 ha av Elimyssaloområdet ska avsättas som nationalpark.

Föreningen Natur och Samhälle i Norden anser att varje land har ett ansvar för att ingen naturtyp eller enskild art får utsättas för risken att gå förlorad. I fallet Elimyssalo gäller ansvaret dels de unika naturtyperna,

dels ett flertal djur- och fågelarter, som är helt beroende av dessa naturtyper och vilkas existens inte är säkerställd på längre sikt. Det värde skogen i Elimyssalo kan tänkas ha för skogsindustrin bör rimligen vara ringa i jämförelse med dess ekologiska, faunistiska, kulturhistoriska och sociala värden.

Med detta som bakgrund vill Föreningen Natur och Samhälle i Norden vädja till Finlands President att verka för ett permanent skydd av Elimyssaloområdet av den omfattning som Nordiska Rådet och Finlands Nationalparkskommitté föreslagit. Högaktningsfullt

*Föreningen Natur och Samhälle
i Norden*

*Lars Hellqvist
Lars Imby
Sven Karlsson*

*Ronny Carlsson
Seppo Haavisto
Göran Öijer/ordf*

*cc: Jord- och skogsbruksminister Tais-
to Tähkämaa
Finlands Naturskyddsförbund*

Varför just Elimyssalo?

Vi ringde upp Ronny Carlsson, en av initiativtagarna till brevet till Mauno Koivisto, för att höra efter varför Elimyssalo måste skyddas.

Ronny berättade då följande: Elimyssalo i Kuhmo kommun nära Kajaani i mellersta Finland vid gränsen mot Sovjet är den enda urskogen i Norden utanför fjällvärlden. I Sverige har vi delvis en motsvarighet i Muddus nationalpark.

I Finland har de stora skogsbolagen farit fram i skogarna på om möjligt värre sätt än i Sverige. Kalhyggerna dominerar stora delar av Finlands f d vidsträckta skogsområden. Delvis hänger plundringarna ihop med kraven på avbetalning på krigsskulden till Sovjet.

Fram till 1979 var Elimyssalo skyddat genom en överenskommelse mellan dåvarande presidenten Kekko-

nen och de stora skogsbolagen. Skyddet hade kommit till i första hand för att skydda skogsvildrenen. När tiden för skyddet gick ut började skogsbolagen att bygga timmervägar i området. Genom en massiv insats från naturvårdare (i vilken också FNSiN deltog) förlängdes skyddet. Så gjordes också, men efter det att Finland bytt president har huggarna grävt upp sina yxor.

Vad som är intressant med Elimyssalo är förutom det som sägs i brevet, den mycket rika faunan i vilken bl a ingår alla »de fyra stora« rovdjuren och en hel del ovanliga fågelarter.

Ronny avslutar med att säga att det är viktigt inte bara med skydd av Elimyssalo mot skogsskövlarna utan också mot besök av alltför många naturentusiaster. Låt den sista ur skogen leva sitt eget liv!

Personligt om Sportdykning

För en friluftsmänniska kan det lätt förefalla som det mest hade gått kommersiella troll i den här sporten. Utrustningen går idag på mellan 5 000 och 10 000 kr, om man håller sig till s k tip-topgrejer. En lätt nostalgisk återblick hävdar givetvis att det var annorlunda förr. D v s siffrorna såg annorlunda ut. Trots allt tyckte man nog inte summorna var så farliga. För de upplevelser man fick, alltså...

Nog studerade man en gång annonser, läste Teknik för Alla (och Teknikens Värld?):s beskrivningar kring 1958-60 av hur man själv tillverkade både apparat och dräkt. Man hade kunnat komma undan med ett par hundra. Nog lät man sig luras av någon förströdd seglarsnobb som provat födelsedagspresenten från farsan och nu ville sälja ut för lika mycket. Sen ändrade han sig den jäveln och det hela fick ta ytterligare några år. Så köpte man till, utan att spara, efter sju långa år.

Det får alltså kosta lite. Det har det alltid fått. Tid eller pengar, det är frågan. Observera att de i allmänhet inte alls är de penningstarkaste som dyker aktivt. Ett sociologiskt intryck visar samt och synnerligen på vanligt folk i socialgrupp II och III, gärna ytterst tekniskt intresserade. Att spor-

ten som sådan och dess attraktionskraft fått känna på sådana topp- och vågdalar under sitt eget liv (och för den delen under ett dykarliv) beror antagligen också på det sociala urvalet: *manlig* sport som bryter samman vid fastare förbindelse och familjebildning. Sedermera har väl både könsrollsmönstret brutits lite grann och klubbarna börjat tillämpa familjedyk. Ta det hela i första hand som underhållning och avkoppling att uppsöka och vistas i viktlost tillstånd i en tyst, ny värld. Det stumma kamratskapet utan andra än rent elementära nyanser i utbytet. I min värld, akademikervärlden (om än skäggig och försedd med leriga stövlar) med arkeologer och etnologer, var det ytterst märkligt om man träffade någon aktiv dykare (Åjo, någon fanns väl som ville pröva på...). Det har alltid vilat lite äventyr och spänning över dykningen, som inte lockat kostymbärare/would-be kostymbärare och traditionella manschetterken. Framförallt är dykning kul, en lustfylld upplevelse. Men vad den seriöse pysslar med är förstas seriöst, alltså en slags pervers uppoffring för högre mål...

Vad är det då som lockar? Ja, jag måste tillstå, att även mitt dykarintresse gått upp och ned. Men djupt går det. Min första skoluppsats (3:an, 4:an?) i tidernas begynnelse då jag aldrig hört talas om, än mindre sett en demandregulator, handlade om en person som simmade genom Atlanten efter dolda skatter. På bottenarna ligger onekligen mera ackumulerat av rester efter mänsklig kultur än vad som någonsin funnits vid ett enda tillfälle uppe på landytan. Geologen Charles Lyell talar om det redan i mitten på 1800-talet. Intuitivt fanns det alltså redan där, från början... Att upptäcka ett vrak är liksom kulmen. Man stiger med skräckblandad förtjusning uppför de väldiga (p g a ljusbrytningen verkar allt dessutom större än det i verkligheten är) skeppssidorna eller kretsar kring, över, under enorma, oförliga konstruktioner. Prestigen i det närmar sig förstagångsbestigningen av en bergstopp eller utforskandet av en ny grot-

ta. Man har som upptäckare t o m rätt till namngivning efter känt mönster. Men jag får samtidigt erkänna att efter att ha provat på både bergsbestigning och grottforskning — och mera därtill — och uppskattat dem båda — går jag ändå alltid tillbaka till undervattensvärlden. Det är nämligen inte bara, intalar jag mig, vrakskepp och rester av mänsklig verksamhet, det är en helt ny värld, med otaliga nya aspekter — djur, växter, en totalupplevelse, där man ständigt kan lära nya saker.

Jag hade ingen som helst naturlig bakgrund i hav, fiske, segling, sjöfart. Fortfarande är den maritima bakgrunden för mig förknippad med grosshandlarvillor och den gyllene ungdomens bermudariggar. Det var först sent som jag fick kontakt med en annan folklikare värld vid havet. Nej, direkt nedåt gick det. Mot de gamla brädhögarna på botten.

Efter hand blev jag förstas mera intresserad och orienterad, även på maritima sammanhang. Grosshandlarvillorna har jag däremot skytt som pesten. Kanske har jag t o m bidragit som fackman till att något reducera den vetenskapliga betydelsen hos de enskilda vraken. Numera talar jag hellre om det maritima kulturlandskapet, både under och över vattnet. Och det har faktiskt fog för sig!

Men aldrig glömmar jag grundupplevelsen i de grunda vattnen i sjö. Båven. Där dök jag som tioåring ned från ytan direkt till botten med cyklop — utan att jag kunde se någon botten från början. Det genombrottet var kanske det största: att våga litegrann — och lyckas! Och det är fortfarande de enkla redskapen, cyklop, snorkel och simfenor, som gör människan till Dykare. Som träning, sportprestation och upplevelse är fridykningen oerhört givande. När man fått på sig luftapparat och dräkt (allra helst torrdräkt) har man ingått i fåtöljstadiet. Då kan man dessutom bokstavligen röra sig genom att trycka på knappar: släpper jag ut luft ur dräkten sjunker jag, pyser jag in, stiger jag. Rörelserna under vattnet är under alla förhållanden måttfulla, balanserade, inte minst för att spara

luft. Man rör sig med begränsad luft-ekonomi, långt från apparatbolagens prissättningar. Det kommer sannolikt alltid att vara så: vad som planerats däruppe glömmes du snart därnere. Ibland kan det faktiskt bli riktigt irriterande.

Denna radikala skillnad är den som gjort att tiotusentals människor i detta land lärt sig dyka och under åtminstone en kortare tid njutit därav. Sportdykningen är utan tvekan en folksport och lite till. Tävlingsmomentet kan vi glömma i sammanhanget, det är bara tillkommet för att sporten skall få idrottsliga bidrag. Viktigt är att många fått upp ögonen för miljöförstöringen under vattnet och i vattnet. Och inte minst: att vi i Östersjön har världens dyrbaraste marinarkeologiska skattkammare. Där finns inte den lilla skeppsmasken eller borrhusslan, som i saltare och varmare hav åter upp allt trävirke. Vi har ett internationellt ansvar för att vi förvaltar det arvet på rätt sätt.

Men ingen dykare kan ju någonsin heller glömma upplevelser i fisk- och växtrikare och klarare vatten: västkusten, Norge, Medelhavet eller något korallhav. Så inspirerar sporten även till att se sig om i världen. Förhoppningsvis också utan cyklop...

Det här är egentligen ingen plädering för att just du, som läser det här, skall lära dig dyka. Du skall veta att du måste satsa rejält, både på en kurs för att få certifikat och på utrustning. Sen kommer medlemskap i klubb (säkerhet, luftfyllning m m) resor m m. Du måste vara ganska engögd för att dra dig igenom allt det här. Men lycka till om det nu blir så!

FNSiN har på möten tidigare presenterat SSDF (Svenska Sportdykarförbundet), nu med säte på Idrottens hus i Farsta, Stockholm. Där kan du få veta allt. Sedan har du förbundsorganet Sportdykaren (som inte bara innehåller annonser...) och om det tillåtes, även en liten enkel blaska om marinarkeologi, Meddelanden från Marinarkeologiska Sällskapet, som redigeras av undertecknad sedan fyra år. Se där lite personligt om dykning!

Text & foto: Christer Westerdahl

Notiser

Kallelse till ordinarie höstmöte.

Söndagen den 5 december 1982
kl 18.00

Brygghuset Norrtullsgatan 12 N 3 tr
Rum 36

Preliminär dagordning

1. Val av mötesordförande, sekreterare och 2 justeringsmän
2. Fastställande av röstlängd
3. Mötets behöriga utlysande
4. Fastställande av dagordning
5. Protokoll från föregående allmänna möte
6. Val av ny styrelse
7. Val av revisorer och revisors-suppleant
8. Val av valberedning
9. Beslut om årsavgift
10. Förslag till budget för 1983
11. Motioner (skall vara föreningen tillhanda senast tre veckor före mötesdatum)
12. Övriga frågor
13. Mötet avslutas

Efter mötet blir det underhållning. Sommarens äventyr är under redigering varför de lättsamma inslagen bestäms senare i höst.

Som vanligt skaffar vi ett lättare julbord till självkostnad.

Välkomna!

Valextra

Alla viktiga val är inte avklarade än. På höstmötet ska FNSiN:s nya styrelse utses. Just du har möjlighet att påverka valet genom att sända in (eller ringa) förslag på styrelserepresentanter.

Valberedningen:
Ulla-Britt Janson
Torsvikssv. 43
181 34 Lidingö
Tel: 08/24 62 10 (A)
08/767 61 23 (B)

Programkommittén behöver också förstärkning! (Samma adress som ovan)

4/8 2 utgivning
6 december,
press - stopp
24 oktober.

1983 års långresa

Som alla FNSiN-are vet är de årliga långresorna föreningsverksamhetens höjdpunkt. Inför 1983 har styrelsen diskuterat olika uppslag. I ledaren och nedan presenteras några möjliga sådana. Andra förslag är också välkomna. De olika resmålen utesluter inte varandra, föreningen kan mycket väl stödja flera olika projekt.

En förutsättning för att en idé om långresa ska bli en av föreningens långresor är, förutom hugade resenärer, att någon person (allra helst flera) tar ett *aktivt ansvar* för förberedelsearbetet (drar ingång studiecirkel, kontaktar resebyråer och personer som gjort liknande resor tidigare samt informerar föreningens medlemmar och styrelse m m), genomförandet och uppföljningen av resan. Det minsta som krävs i form av uppföljning brukar vara en eller flera reseberättelser i NOS.

Ett möte kommer att hållas den 25/10 kl 19.00 i lokalen för att diskutera 1983 års långresa. Ta med Dig dina reseidéer och din reslystnad dit!

Långreseidé: Nordostgrönland

Jag skulle någon gång i livet vilja komma till (och för all del också komma hem från) Nordostgrönland. Närmare bestämt området kring Scoresbysund.

Denna sällan besökta del av FNSiN:s verksamhetsområde ligger på kartan i höjd med Jan Mayen och nordligaste Nordnorge. Mycket isberg gör att flygvägen troligen är den bästa, via Söndre Strömfjord. Bästa tiden för besök är nog juli.

I de här områden på Grönland var det ganska vanligt med forskningsexpeditioner när seklet var ungt, rester av dessa finns kvar. FNSiN har ännu inte lämnat några.

Hela Nordostgrönland norr om samhället Scoresbysund och flygplatsen Mestersvåg är nationalpark, framför allt för att skydda isbjörnen, myskoxen och andra trevliga djur. Bergigt och klippigt är det. Men det ska nog gå utan att vara bergsbestigare också.

Scoresbysund är ett litet samhälle (några hundra invånare) och väldigt isolerat. Man lever till största delen av säljakt och till viss del av fiske. I

fjordarna runt finns några mindre boplatser och jakthyddor.

Ta fram din gamla skolatlas och fundera på vad det finns för anledning att åka till denna avkrok. Eventuella sympatisörer får gärna höra av sig till mig på tel 08/68 48 52. (bost).

Sten Johansson

STUDSVIK OCH STENDÖRREN

Lö den 30:e okt kl. 7.30 träffas vi på Klarabergsviadukten (Sthlm), där en buss från Mardrömsresor väntar på oss förväntansfulla medlemmar ur föreningarna FNSiN och Nta's Vänner.

Färden går längs E4 till Studsvik. Där skall vi på förmiddagen besöka den anläggning som tidigare under namnet AB Atomenergi spelade en viktig roll i utvecklingen av den svenska kärnkraften. Idag heter det Studsvik Energiteknik, och är Sveriges ledande företag för forskning och utveckling av teknik för energihushållning och miljövård. Björn Graneli skall visa oss något av den omfattande verksamheten, bl a grundforskning som där bedrivs vid Sveriges enda forskningsreaktor. Under besöket skall vi också göra en kaffepaus, vid havet på klipporna inom Studsviks stora inhägnade område. Eget kaffe medtages!

Den medhavda lunchen intages ute i Östersjö kustens vackra skärgårdsnatur i naturreservatet Stendörren. Där kan vi sedan ströva runt och titta efter bl a fågel.

Bussen tar oss så småningom till Nyköping och konditori Bern, vid den pilkantade Nyköpingsån. Staden skall vi lära känna genom lokalguiden Eva von Andre, som vallar oss runt till Nyköpingshus, Nicolaikyrikan, Rådhuset m m.

Du anmäler Dig genom att betala in 50 kr på postgiro 46 07 06-3106 senast mån 25.10.82.

Var god uppge fullständigt namn och personnummer (krävs för besöket i Studsvik).

Ange även var Du går på bussen. Klarabergsviadukten, Stockholm Centralen, huvudingången, Södertälje

Ev. frågor besvaras av Mari Miljand 08/91 84 88 kl. 22-23 el. Björn Graneli 0155/877 83

PROGRAM

FNSiN/S

Program i FNSiN/Stockholm

Björnöya m m

Tors 14/10 kl 19.00 Lokalen
Se förra NOS

Havtorn + fåglar

Lör-sön 16-17/10

Havtornsplockningen kan bli en tradition. Detta är inte mindre än andra året i rak följd. Vi letar oss fram till Upplandskusten någonstans vid Väd-dö eller norr därom. Övernattning för den som vill i Håkans stuga vid Ålmsta. Troligen är det enklast med egna bilar som transportmedel. Biler-sättning = halv statlig. Håkan Bley, 91 40 09 (B), 749 98 39 (A).

Långresemöte

Mån 25/10 kl 19.00 Lokalen

Island

Tors 28/10 kl 19.00 Lokalen

Sommarens glest besatta expedition till sagoön resulterade i alla fall i litet film och diabilder. Vulkaner, glaciärer, fåglar, solnedgångar m m utlovas. Kjell Pettersson, 34 03 60 (A), 25 78 17 (B).

Studsvik och Stendörren

Lör 30/10 + ev sön 31/10

Se blänkare på annan plats

Hedesundavävarna

Tors 4/11 kl 19.00 Lokalen

Birger Forsberg, tecknare, grafiker och tillika humorist berättar och visar bilder om sin vävarstuga i Hedesunda. Han har där lärt barn och vuxna att väva efter en idé som ursprungligen lanserades i Harrania, Egypten. Väware från Harrania hade för några år sedan en uppmärksam utställning på Moderna museet. Missa inte detta tillfälle! Staffan Hermansson, 23 45 60 (A), 0758/159 47 (B).

Bilder från Sarek

Tors 11/11 kl 19.00 Lokalen

Några av våra fotograferande medlemmar (fast en utan kamera) traskade i somras runt i vår kanske sista vildmark. Denna fantastiska bildvisning belyser på ett enastående sätt kombinationen av vilt och vackert och ni kommer inte att gå oberörda från lokalen denna kväll. Sten Johansson, 68 48 52 (B).

Mörkö och Tullgarnsnäs

Lör 13/11 + ev sön 14/11

Detta program är fullt av dubbla utflyktsmål av någon anledning. Denna gång letar vi efter sällsynta fåglar, dito slott och kanske någon representant för de vilda fläskproducenter som ska finnas i trakten. Om intresse finns sker övernattning i tält för den som vill komma vildsvinen närmare in på livet. Vi åker i egna bilar. Bilersättning som vanligt = halv statlig. Anmälan till Börje Scharin, 40 04 69 (B), 782 58 76 (A)

Nordiska museet

Tors 18/11 kl 18.00

Sakta men säkert betar vi av storstadens museer. Antingen får vi en av museets egna guider eller håller vi till godo med undertecknad. Hur som helst finns det mycket att titta på. Anmälan helst en vecka i förväg (för ev guide-bokning) till Bo Zachrisson, 31 02 33 (B).

Stockholm by night

Fre 19/11

Rubrikens engelska del antyder att denna programpunkt kommer att avnjutas icke endast på dagtid. Tvärtom, vi går ut i skymningen och åter och dricker på någon lokal. Därefter kanske vi t o m går till ett plejs med dans eller vad som helst som faller oss in. Anmälan helst ett par dagar i förväg för ev bordsbeställning till, gissa vem, Kjell Pettersson, 25 78 17 (B), 34 03 60 (A).

Riksarkivet-Forskning i det förflutna

Tis 23/11 kl 18.00

Riksarkivet innehåller historiskt material från tidig medeltid till nutid i sju våningar nedsprängda i berget. Är du intresserad av din släkts anor är detta rätta tillfället att börja titta i gamla mantalslängder o dyl. Även andra gamla intressanta handlingar rymt i detta spännande arkiv. Adress: Fyrverkarbacken 13-17 vid Västerberons norra ände. Vi ses i entren kl 18.00. Kostnad 5 kr. Staffan Hermansson, 23 45 60 (A), 0758/159 47 (B)

Förmöte Lucia

Tors 2/12 kl 19.00 Lokalen

Höstmöte med underhållning

Sön 5/12 kl. 18.00

Lucia i skärgården

Lör-sön 11-12/12

Vi drar iväg till någon solig, förlåt snöig skärgårdsö och firar av ljusets drottning. Beroende på väder tar man med skidor, skridskor eller stövlar för de obligatoriska natur- och kulturvandringar som företas. På förmötet bestämmer vi menyn, hur mycket glögg, vin och dylikt som kommer att gå åt samt finputsar detaljerna och får dessutom förhoppningsvis veta vart vi ska av Stefan Zickerman, 15 25 71 (B).

**VI BEHÖVER ILLUSTRATÖRER!
DÄRFÖR UTLYSES EN STOR
TÄVLING!
PRIS: INGEGERDS HEMLIGA
SPECIALTÄRTA!**

Rita en MASKROS och ett OSTRÖN, skicka till FNSiN Box 49 015, 100 20 Stockholm, och du har chans dels få smaska tårta, dels få vara med och illustrera Ingegerd Hozinskys och Hans Törnsäters nya (FNSiN)skrift. Den ska handla om ätliga FJÄLLväxter och diverse KUSTgodis som t ex tång, musslor och sjögurkor — en kulturhistorisk kokbok och flora. Har du något läckert tips eller vill hjälpa författarna med »slavarbete« HÖR AV DEJ till någon i redaktionen. Vi behöver bidragen till 1 januari 1983.

Styrelsen

FNSiN